

Chủ nghĩa duy vật của Ludwig Feuerbach đã tạo ra ấn tượng sâu sắc và lâu dài nhất không chỉ đối với Marx mà còn đối với Engels, và nó đẩy nhanh sự đoạn tuyệt của họ với chủ nghĩa duy tâm Đức. Sự phê phán của Feuerbach đối với tôn giáo nói chung và Kitô giáo nói riêng, kết hợp với một chủ nghĩa duy vật mãnh liệt (*Der Mensch ist, was er isst* - "Con người là những gì họ ăn"), đã đặt nền móng cho sự khước từ và lòng thù hận không lay chuyển của Marx đối với mọi tôn giáo. Quan điểm của Feuerbach rằng văn hóa và giáo dục có thể và nên thay thế tôn giáo mang một sắc thái khá Đức và lãng mạn, nhưng ý tưởng của ông cho rằng người ta phải thay thế sự sẵn sàng "tin tưởng" bằng sự sẵn sàng "ý chí" lại cho thấy hướng đi mà Marx và Engels cũng đang theo đuổi. Feuerbach khẳng định đạo đức sẽ không bao giờ được duy trì bởi tôn giáo, mà chỉ bởi sự cải thiện các điều kiện sống - nói cách khác, bằng "sự thăng tiến xã hội". Tất nhiên, đây là một quan niệm không chỉ trở nên đặc trưng cho chủ nghĩa Marx mà còn được chia sẻ bởi cánh tả ôn hòa ở Mỹ, nếu không muốn nói là bởi cả văn hóa dân gian Mỹ.

Rốt cuộc, niềm an ủi lớn lao đối với biết bao người trong thung lũng nước mắt này chính là niềm tin ngây thơ vào tính chất tự động của sự tiến bộ. Ở đây, chúng ta tìm thấy sự ứng nghiệm cho lời tiên tri của Dostoyevsky (thông qua miệng của "Đại Thảm phán" trong tác phẩm *Anh em nhà Karamazov*) rằng sẽ đến thời kỳ mà khoa học và các bậc hiền triết tuyên bố không có sự tồn tại của tội phạm hay tội nhân - mà chỉ có những kẻ đói khát. Nói theo cách bình dân, điều này có nghĩa là: "Nghèo đói... Nghèo đói sinh ra chủ nghĩa xã hội: Nếu con người không có đủ ăn, họ sẽ phát triển một 'chủ nghĩa cộng sản của cái dạ dày'." Tuy nhiên, đây chỉ là một sự ngụy biện khác. Và trong khi Marx chỉ học hỏi từ Feuerbach thông qua sách và các bài báo, ông đã thiết lập liên lạc trực tiếp tại Paris với các môn đệ của Saint-Simon và cả với cựu thư ký của vị bá tước này, Auguste Comte, cha đẻ của Chủ nghĩa Thực chứng (*Positivism*). Nỗ lực của Comte nhằm giải thích các quy luật xã hội bằng các quy luật tự nhiên (vốn không phải là "luật tự nhiên" - *natural law*) cũng để lại một dấu ấn vĩnh viễn trong tư duy của Marx.

Năm 1845, chính phủ Phổ yêu cầu Pháp trục xuất Marx với tư cách là một kẻ kích động nguy hiểm, và phía Pháp đã tuân thủ. Do đó, ông đã đến Brussels, nơi ông xuất bản cuốn sách mỏng của mình nhằm chống lại Proudhon vào năm 1847. Năm 1848, cùng với Engels, ông đã ban hành Tuyên ngôn Cộng sản. Một tháng sau, ông bị chính quyền Bỉ yêu cầu rời khỏi Brussels. Ngay sau đó, ông cùng Engels trở lại một nước Pháp đang sục sôi cách mạng. Louis-Philippe khi đó đã bị lật đổ. Từ Paris, họ đến vùng Rhineland, tới Cologne, nơi cơn sốt cách mạng đã lên đến đỉnh điểm. Tại đó, Marx đã xuất bản một tờ nhật báo mang tên *Die Neue Rheinische Zeitung* (Báo sông Rhine Mới) với phụ đề